

## JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISHNING HUQUQIY ASOSLARI

**Allaniyazova Perizat Sabitovna**

**Annotatsiya:** *Ushbu tezisda O‘zbekistonda jinoyatchilikka qarshi kurashishning huquqiy asoslari, jinoyatlarning oldini olish va ularga qarshi kurashishning huquqiy mexanizmlari tahlil qilinadi. Jinoyat qonunchiligining jamiyat va davlat xavfsizligini ta’minlash, shaxsning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda jinoyatlarning oldini olishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, qonuniylik, fuqarolarning qonun oldida tengligi, insonparvarlik, odillik, ayb uchun javobgarlik va javobgarlikning muqarrarligi kabi prinsiplarning jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Jinoyatchilikning oldini olish faqat jazo choralarini qo‘llash bilan cheklanmasdan, huquqiy tarbiya, profilaktika va ijtimoiy omillarni bartaraf etish bilan ham bog‘liqligi asoslanadi.*

**Kalit so‘zlar:** *jinoyatchilik, jinoyat, jinoyatchilikka qarshi kurashish, jinoyat huquqi, huquqiy asoslar, jinoyatlarning oldini olish, jinoyat profilaktikasi, qonuniylik, jinoiy javobgarlik, huquqiy tarbiya.*

### KIRISH

Jinoyatchilik jamiyatdagi huquqiy tartib va xavfsizlikka ta’sir ko‘rsatuvchi murakkab ijtimoiy-huquqiy hodisalardan biridir. Jinoyatlarning sodir etilishi shaxsning huquq va erkinliklari, mulkiy manfaatlar, jamoat xavfsizligi hamda davlat va jamiyat manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli jinoyatchilikka qarshi kurashish davlatning muhim huquqiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 2-moddasida shaxs, uning huquq va erkinliklari, jamiyat va davlat manfaatlari, mulk, tabiiy muhit, tinchlik hamda insoniyat xavfsizligini jinoiy tajovuzlardan qo‘riqlash bilan bir qatorda jinoyatlarning oldini olish ham Jinoyat kodeksining vazifalaridan biri sifatida belgilangan.

Shundan kelib chiqib, jinoyatchilikka qarshi kurashish faqat jinoyat sodir etilgandan keyin javobgarlik choralarini qo‘llashdan iborat emas. Uning muhim yo‘nalishlaridan biri jinoyat sodir etilishiga sabab bo‘lishi mumkin bo‘lgan omillarning oldini olish va fuqarolarda qonunga hurmat munosabatini shakllantirishdir.

### **Jinoyatchilikka qarshi kurashishning huquqiy mohiyati**

Jinoyatchilikka qarshi kurashish davlat va jamiyat tomonidan jinoyatlarning oldini olish, ularni aniqlash, sodir etilgan jinoyatlarni tergov qilish hamda aybdor shaxslarni qonunda belgilangan tartibda javobgarlikka tortishga qaratilgan huquqiy va tashkiliy choralar majmuini anglatadi.

Mazkur faoliyatning huquqiy asosini, avvalo, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, Jinoyat kodeksi va jinoyatchilikning oldini olish hamda huquqni muhofaza qilish faoliyatini tartibga soluvchi boshqa normativ-huquqiy hujjatlar tashkil etadi.

25-Sentyabr, 2026-yil

Jinoyat kodeksi jinoyat deb e’tirof etiladigan ijtimoiy xavfli qilmishlarni belgilaydi, jinoiy javobgarlikning asoslarini ko‘rsatadi hamda jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan jazo va boshqa huquqiy ta’sir choralari nazarida tutadi.

### **Jinoyatchilikka qarshi kurashishning asosiy prinsiplari**

Jinoyatchilikka qarshi kurashish qonuniylik va inson huquqlarini ta’minlash tamoyillari asosida amalga oshirilishi kerak. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 3-moddasida qonuniylik, fuqarolarning qonun oldida tengligi, demokratizm, insonparvarlik, odillik, ayb uchun javobgarlik va javobgarlikning muqarrarligi prinsiplar sifatida belgilangan.

Qonuniylik prinsipi jinoyatning jinoiyligi, jazoga sazovorligi va boshqa huquqiy oqibatlarini faqat Jinoyat kodeksi bilan belgilanishini anglatadi. Bu prinsip jinoyat ishlari bo‘yicha qarorlar qonun asosida qabul qilinishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Qonun oldida tenglik prinsipi jinoyat sodir etgan shaxslarning jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi va boshqa holatlaridan qat’i nazar qonun oldida tengligini belgilaydi.

Insonparvarlik prinsipi jazo va boshqa huquqiy ta’sir choralari insonni jismoniy azoblash yoki uning qadr-qimmatini kamsitish maqsadini ko‘zlamasligini nazarida tutadi.

Odillik prinsipi esa jinoyatga nisbatan qo‘llanadigan huquqiy ta’sir choralari sodir etilgan qilmishning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasiga mos bo‘lishini talab qiladi.

### **Jinoyatlarning oldini olish**

Jinoyatchilikka qarshi kurashishda profilaktik faoliyat alohida ahamiyatga ega. Jinoyatlarning oldini olish deganda jinoyat sodir etilishiga sabab bo‘luvchi shart-sharoitlarni aniqlash, ularni bartaraf etish va shaxslarning jinoyat sodir etishiga yo‘l qo‘ymaslikka qaratilgan choralar tushuniladi.

Profilaktikaning samaradorligi fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish, yoshlar o‘rtasida huquqiy tarbiyani kuchaytirish, oiladagi va ta’lim muhitidagi tarbiyaviy ishlarni rivojlantirish bilan ham bog‘liq.

Jinoyat kodeksining jinoyatlarning oldini olishni o‘z vazifalaridan biri sifatida belgilashi ham jinoyat-huquqiy siyosatda profilaktik yo‘nalish muhim o‘rin egallashini ko‘rsatadi.

### **Jinoiy javobgarlikning jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi o‘rni**

Jinoiy javobgarlik jinoyatchilikka qarshi kurashishning muhim huquqiy vositalaridan biridir. Jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan qonunda belgilangan javobgarlik choralari nazarida qo‘llanilishi jamiyatda huquqiy tartibni ta’minlashga xizmat qiladi.

Biroq jinoyatchilikka qarshi kurashishni faqat jazo bilan bog‘lash to‘g‘ri emas. Jinoyatchilikning oldini olish, huquqiy tarbiya, profilaktika va jinoyat sodir etishga olib keluvchi sabab hamda shart-sharoitlarni aniqlash ham mazkur faoliyatning muhim tarkibiy qismlaridir.

Shu nuqtayi nazardan, jinoiy javobgarlik va profilaktik faoliyat o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning umumiy maqsadi jamiyatda qonuniylik va huquqiy tartibni ta’minlashga qaratilgan.

### **Huquqiy tarbiyaning ahamiyati**

25-Sentyabr, 2026-yil

Jinoyatchilikning oldini olishda aholining huquqiy madaniyatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Fuqarolar o‘z huquq va majburiyatlarini yaxshi bilishi, qonun talablariga rioya qilishi va huquqbuzarliklarning oqibatlarini anglashi jinoyatchilikning oldini olishga xizmat qilishi mumkin.

Ayniqsa, yoshlar o‘rtasida huquqiy tarbiya masalasiga alohida e‘tibor qaratish muhimdir. Ta‘lim muassasalarida huquqiy bilimlarni oshirish, jinoyat va uning oqibatlari haqida tushuntirish ishlarini olib borish yoshlarning qonunga bo‘lgan munosabatini shakllantirishga yordam beradi.

Bunda huquqiy tarbiya faqat jazodan qo‘rqitishga emas, balki qonunlarga hurmat, o‘z huquq va majburiyatlarini anglash hamda jamiyat oldidagi mas‘uliyatni tushunishga asoslanishi lozim.

### **Jinoyatchilikka qarshi kurashishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning o‘rni**

Jinoyatchilikka qarshi kurashishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyati alohida ahamiyatga ega. Jinoyatlarni aniqlash, ularning oldini olish, jinoyat sodir etgan shaxslarni aniqlash va qonunda belgilangan tartibda javobgarlikka tortish mazkur tizim faoliyatining muhim yo‘nalishlarini tashkil etadi.

Bunday faoliyat qonuniylik, inson huquqlarini hurmat qilish va protsessual tartiblarga rioya qilish asosida olib borilishi kerak. Jinoyatga qarshi kurashish jarayonida fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini ta‘minlash ham muhim talab hisoblanadi.

### **Jinoyatchilikka qarshi kurashishda kompleks yondashuv**

Jinoyatchilik ijtimoiy hodisa sifatida turli omillar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shu sababli unga qarshi kurashishda faqat bitta huquqiy choraga tayanish yetarli emas.

Huquqiy choralar bilan bir qatorda ta‘lim, tarbiya, ijtimoiy himoya, yoshlar bilan ishlash, oilaviy muhitni yaxshilash va aholining huquqiy madaniyatini oshirish kabi yo‘nalishlarning uyg‘unligi jinoyatlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, jinoyat qonunchiligini muntazam takomillashtirish, huquqni qo‘llash amaliyotini rivojlantirish va jinoyatchilikka oid muammolarni ilmiy jihatdan o‘rganish ham ushbu yo‘nalishning muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi.

### **XULOSA**

Xulosa qilib aytganda, jinoyatchilikka qarshi kurashishning huquqiy asoslari jinoyatlarni aniqlash va ularga javob berish bilangina cheklanmaydi. Uning asosiy yo‘nalishlaridan biri jinoyatlarning oldini olish, ularning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirishdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida jinoyatlarning oldini olish uning asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilangan. Kodeksda qonuniylik, tenglik, insonparvarlik, odillik, ayb uchun javobgarlik va javobgarlikning muqarrarligi kabi prinsiplarning mustahkamlanganligi jinoyatchilikka qarshi kurashishning huquqiy va inson huquqlariga asoslangan mexanizmini shakllantirish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, jinoyatchilikka qarshi kurashishning samaradorligi jinoiy javobgarlik choralari qo‘llash bilan bir qatorda, jinoyatlarning oldini olish, huquqiy tarbiya, profilaktika

25-Sentyabr, 2026-yil

va qonuniylikni ta’minlashga qaratilgan kompleks choralarning izchil amalga oshirilishiga bog‘liq.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat. Amaldagi tahriri.
2. Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi (Umumiy qism). Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: TDYI, 2006.
3. Rustamboyev M.X. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. 4 tom. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018.
4. Rustamboyev M.X. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. 5 tom. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018.